

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

Uitgave 2017
www.sbdv.nl

Inhoud 2017

Voorwoord	03
Natuurbeschermingswet	05
Afscheid bestuursleden	06
Een mooi vogeltje	09
Wisenten	11
Aalscholver	13
Authentiek	15
Driehoornmestkever	17
Rode bosbes doet niet onder voor cranberry	19
Jaarprogramma 2017 – 2018	21
Giften	24
Leuke dingen gedaan en gaan doen	24
Onze natuur-informatiestand	26
Web-wetenswaardigheden	28
Bijzondere waarnemingen	30
Nestkastenproject Radio Kootwijk	33
Mededeling bestuur	34
Vleermuisinventarisatie en ooievaars	36
Presentatie grofwild voor basisscholen	36
Vrijwilligerswerk in natuurgebieden	37
Overzicht activiteiten	39

tekeningen: Henk Bonekamp / Foto's: SBDV, Yvonne Verhoef-Witz, Ellen Stenneke.
Alle foto's in dit boekje zijn in kleur te zien op de site: www.sbdv.nl

**De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze.
Namens de dieren, Diogenes (412 - 323 voor Chr.)**

Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur. Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u, samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen.

Voorwoord

Neuzend in een gedichtenbundel om te kijken of er iets bruikbaar in stond voor het voorwoord, kwam ik onderstaand gedicht tegen.

**Natuur is voor tevredenen of legen.
En dan: wat is natuur nog in dit land?
Een stukje bos ter grootte van een krant.
Een heuvel met wat villaatjes ertegen.**
(JC Bloem. Domweg gelukkig in de Dapperstraat)

Met onze voorlichtingskraam, alle excursies, dia- en beamervoorstellingen en verhalen op de website kunnen wij hier niet tegenop. Hier valt geen eer aan te behalen. Als je het wilt zien, dan is er zelfs op “een stukje gras ter grootte van een krant” nog heel veel te zien en te genieten. Neem bijvoorbeeld ons gazonnetje:

- meerdere soorten gras en mos
- smalle en brede weegbree
- een paar verdwaalde viooltjes
- paardenbloemen
- madeliefjes waar ik in de voorzomer omheen maai
- witte klaver met bijen, hommels en soms een oranjetipje
- veel naaktslakken en huisjesslakken, pissebedden en duizendpoten
- in de randen staan haagwinde, wilde aardbeien en gele dovenetel
- diverse paddenstoelen
- bruine kikker, groene kikker en een pad
- soms een egel
- laatst lag er een dode boommarter voor ons huis. Wellicht heeft hij ook over mijn vierkante meter gras gelopen
- tortelduif, mus, ekster, kauw, zwarte kraai, Vlaamse gaai, heggemus, vink, sperwer, meeuw, winterkoning, koolmees, pimpelmees en tot slot de houtduif.

Dit alles is natuurlijk niet gelijktijdig te zien maar door de tijd heen wel. Ik ben zelf verbaasd over de lengte van de lijst. Ik heb het nog niet eens over de torretjes en spinnen. Hoezo “een stukje bos ter grootte van een krant”, niet te geloven wat daar te zien is. Ik heb hier de vertaling gemaakt naar gras in plaats van bos. Als ik mijn tuinstoel op deze meter zou zetten om naar de lucht te kijken dan is er nog veel meer te zien. Gelukkig hebben we veel meer vierkante meters, vooral hier op de Veluwe en wij, Veluwenaren met de IJssel in de buurt hebben helemaal niets te klagen. Aan ons, SBDV, om dit onder de aandacht te brengen. Wij doen ons best. Kijk maar weer naar de lange lijst van activiteiten elders in dit boekje.

Nog iets heel anders. Twee bestuursleden van het ‘eerste uur’ Wim Fiets en Joop Rolfes, hebben om gezondheidsredenen hun bestuurstaken moeten neerleggen. Henry Kats gaat hier in een artikel elders in dit boekje nader op in. Wij wensen u en de uwen alle goeds toe.

Henk Bonekamp, voorzitter SBDV

Wet natuurbescherming

Op 1 januari 2017 is de nieuwe Wet natuurbescherming in werking getreden. Deze wet vervangt drie wetten: de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet. Met één wet en minder regels wordt het makkelijker om de wet toe te passen.

De Wet natuurbescherming regelt allereerst de taken en bevoegdheden ten behoeve van de bescherming van natuurgebieden en planten- en diersoorten. Daarnaast bevat het voorstel onder meer bepalingen over de jacht en over houtopstanden. Vanaf 1 januari 2017 bepalen de provincies wat wel en niet mag in de natuur in hun gebied. Ook zorgen de provincies vanaf deze datum voor vergunningen en ontheffingen. De Rijksoverheid blijft verantwoordelijk voor het beleid van grote wateren, zoals het IJsselmeer.

Het nieuwe stelsel neemt de Europese regelgeving als uitgangspunt. Dat is niet alleen van belang vanwege het feit dat Nederland is gehouden tot nakoming van zijn internationale verplichtingen, maar ook, omdat de Europese regelgeving een hoog beschermingsniveau van de natuur verzekert, hoger dan de bescherming die vóór de totstandbrenging van de Europese kaders werd geboden door de nationale wetgeving.

Het is belangrijk voor de natuur dat er veel verschillende planten- en diersoorten zijn. Sommige diersoorten zijn kwetsbaar, zoals vleermuizen, verschillende vogelsoorten, reptielen en amfibieën. Een goede natuurbescherming is belangrijk voor de dieren en de mensen.

Voor burgers en bedrijven is het belangrijk dat zij makkelijk en snel weten of een activiteit met mogelijke schade voor de natuur is toegestaan. Een aanvraag voor een vergunning bij een gemeente wordt net als voorheen getoetst aan de natuurwet. Het blijft mogelijk om bij de provincie een aparte natuurvergunning aan te vragen.

Er mag worden gejaagd wanneer dieren schade veroorzaken of om te beheren. Provincies, grondeigenaren, dieren- of natuurorganisaties en jagers maken samen vooraf een faunabeheerplan. Daarin staat op welke en op hoeveel dieren gejaagd mag worden. Na het jachtseizoen moeten de jagers volgens de nieuwe wet laten weten welke dieren zijn afgeschoten. Dit zorgt voor beter inzicht in de jacht.

Afscheid bestuursleden

Henry Kats

Eind februari 2016 hebben we, tijdens een gezellig etentje, afscheid genomen van onze bestuursleden Wim Fiets en Joop Rolfes. Maaïke Strikwerda en Pauline Kats zijn toegetreden tot het bestuur. Soms is het nodig om je bestuur te verjongen, doe je dat niet dan bestaat de kans dat het voortbestaan van een Stichting of Vereniging in gevaar komt. Wij zijn dan ook erg blij met deze verjonging maar ook zijn wij dankbaar en blij dat Wim en Joop zolang deel hebben uitgemaakt van ons bestuur. Wim was een van de oprichters in 1986 en heeft dus dertig jaar in het bestuur gezeten. Net als ons oud-bestuurslid en mede-oprichter van de Stichting, Harry Kerksen, is Wim Fiets ook erelid geworden van onze Stichting. Joop heeft het bestuur vijftientig jaar lang versterkt. Een hele tijd, dat kan alleen als je het goed kunt vinden met elkaar. We zijn eigenlijk meer een vriendenclub dan een bestuur. Ieder jaar gaan we een dagje uit met het bestuur en partners. Zowel ons jaarlijks etentje als het dagje uit zijn voor eigen kosten. Een principekwestie, wij besteden het geld dat wij krijgen van onze donateurs liever aan een natuurproject.

Terwijl ik dit stukje schrijf denk ik aan de leuke momenten die we met elkaar hebben gehad. Wat heeft Wim niet allemaal gemaakt voor de infostand, om maar een ding te noemen: een deur die op schragen kwam te liggen waarop zand was gelijmd waarin diersporen waren afgebeeld en verschillende uitwerpselen lagen (waar heeft Wim die drollen allemaal vandaan gehaald?). De tentoonstellingen in de Acaciahal van 1986 tot 1989, de vrijwilligersbijeenkomsten na de sluiting van de tentoonstellingen bij de familie Fiets aan de Molendwarsstraat en de Lumido-wandelingen staan nog helder voor de geest. Avonden hebben we gewerkt aan een quiz. Wim heeft n.a.v. vragen alles op hardboard gemaakt en ik maakte de vragen waar we steeds uitvoerig over discussieerden. Hier moesten we wel mee stoppen na een paar jaar anders krijg je te horen: “Daar heb je die stand met die quiz weer”, maar we poetsen hem op en gaan de quiz weer eens gebruiken. Dan de

evenementen waar we allemaal naar toe gingen, Harry Kerksen met de auto en het winkeltje en Joop met de auto en het kleine maar fijne aanhangertje waar alles voor de infostand in en op kon.

We hadden een grote plank met opschrift: "Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe", die stak aan beide kanten uit en moest goed vastgesjord worden. Ik had nog geen auto en we waren wat blij dat Joop ons overal naar toe kon brengen. Wim en ik hebben heel wat dialezingen gepresenteerd voor bijna alle bejaardenhuizen in Apeldoorn maar ook, op verzoek, in andere plaatsen en 's zomers voor camping de Pampel in Hoenderloo. Wim maakte de dia's en samen maakten we de tekst. Wim zat achter de knoppen en ik mocht het geheel aan elkaar praten. Informatieborden hebben we gemaakt over de voorkomende dieren maar ook over de cultuurhistorie van de leemkuil in Berg en Bos. Wim zorgde voor de foto's en ik voor de tekst en samen hebben we de borden gemaakt, die er nu nog staan maar wel aan vervanging toe zijn.

In het Woudhuis hebben we met elkaar een ooievaarsnest gemaakt. Sinds een paar jaar heeft dat geslaagde broedparen voortgebracht. Wim is in 1999 gestart met een internetpagina voor de SBDV, dat ging toen wel even anders dan nu. Belangrijk waren, en zijn, de jaarboekjes van onze Stichting. Om kosten te drukken heeft Wim in 2005 de lay-out van het boekje zelf ter hand genomen. Heel veel tijd heeft hij daarin gestoken en avonden hebben we samen aan het boekje gewerkt, de ene keer bij mij en de andere keer bij Wim. Dat was altijd heel gezellig in combinatie met een borreltje. Helaas kwam daar in augustus 2009 een eind aan door het herseninfarct dat Wim overkwam. We zijn wel doorgedaan met het boekje in concept bij Wim samen te stellen. Vanaf 2009 wordt het boekje op prima wijze verzorgd door drukkerij Dijkgraaf in Apeldoorn.

Vanaf dat onze Stichting de verzorging van de nestkasten in Radio Kootwijk van de toenmalige PTT heeft overgenomen is Joop Rolfes hiervan de coördinator geweest. Er stond nog een raster om het PTT-gebied. Binnen dit raster hingen een paar bosuilenkasten maar...daar mochten we niet komen. Hoe anders is dit nu. Joop verzamelde de inventarisaties van de vrijwilligers en stuurde de gegevens naar de PTT. Tegenwoordig gaan deze gegevens naar de huidige beheerder Staatsbosbeheer en naar de Sovon (vereniging Vogelonderzoek Nederland). Joop zal dit de komende tijd blijven doen. Ook heeft Joop vele jaren de leesmappen verzorgd. We hebben enkele abonnementen op bladen om bij te blijven met allerlei ontwikkelingen in de natuur, die leesmap rouleert in het bestuur. Dit heeft Pauline nu overgenomen. Wim en Joop, bestuursleden met een lange staat van dienst! Voor mij zijn het fijne mensen en herinneringen waar ik met veel plezier aan terug denk.

Een mooi vogeltje.....

Irene en Ab Gerritsen

Op onze wandelingen in Paleispark het Loo komen we regelmatig dieren tegen. We zien voornamelijk vogels maar soms ook een ree, een vos, kikkers, padden of een hazelworm.

De vogels zijn echter het talrijkst in aantal en soorten, van buizerds tot winterkoninkjes. Dit voorjaar zagen we onder andere veel distelvinken.

De distelvink heeft prachtige kleuren; vooral door de kleuren bruin, geel en rood valt dit vogeltje op. Het mannetje en vrouwtje zijn uiterlijk vrijwel gelijk. Een duidelijk verschil is het rode masker dat bij het mannetje helemaal over het kopje doorloopt en in het voorjaar felrood van kleur is. Bij het vrouwtje stopt het rode masker voor of halverwege het oog en is minder fel.

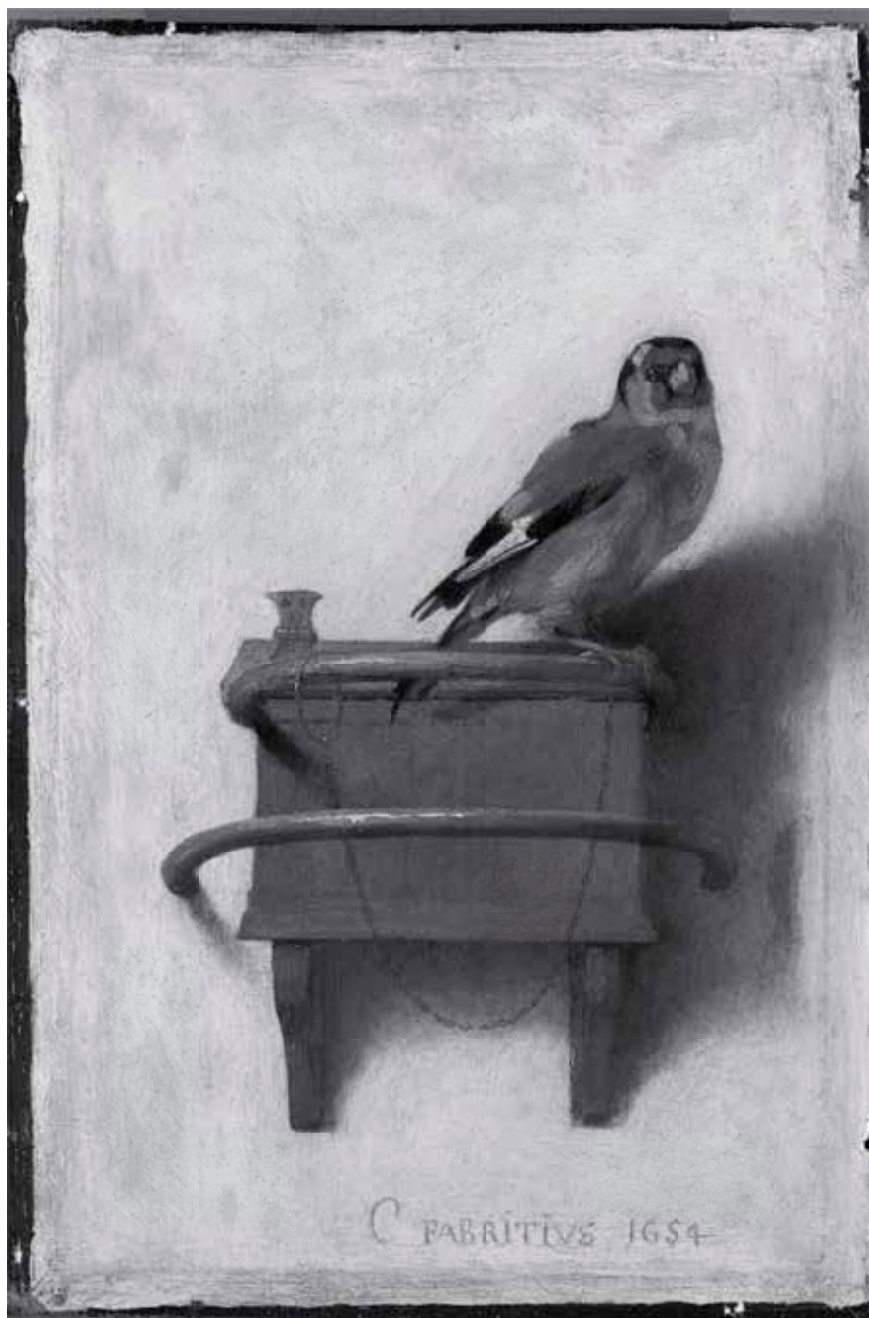
Distelvinken komen overal in Europa voor en je ziet

ze veel in bosjes en bij bosranden maar ook in tuinen. Ze houden van zaden van distels (!) en grassen maar ook van allerlei insecten.

Deze prachtige distelvink kwamen we in de tuin van het boswachtershuis tegen. Hij bleef heel stil op een lavendelstruik zitten en liet zich fotograferen.

De bekendste distelvink is geschilderd door de Nederlandse schilder Carel Fabritius in 1654. Het is een portret van een distelvink die met een ketting aan zijn pootje op zijn voederbakje zit. Distelvinken waren vroeger populair als huisdier, omdat je ze kon leren zelf met een miniatuuremmertje water uit een bakje te putten, vandaar dat ze ook puttertjes worden genoemd.

Het kleine, prachtige schilderij 'Het Puttertje' hangt in het Mauritshuis in Den Haag. Hoe mooi geschilderd 'Het Puttertje' ook is, het vogeltje is op z'n mooist als je hem zo maar opeens ergens ziet zitten, vrij om weg te vliegen. En dan is het een cadeau als hij zich door ons laat bewonderen en even daarna begint te zingen!

Afbeelding beschikbaar gesteld door het Mauritshuis in Den Haag.

Wisenten aangekomen op de Veluwe

Artikel en foto's: Yvonne Verhoef-Witz

In het boekje van de SBDV, uitgegeven in 2015, werd al geschreven over de mogelijke komst van de wisent (Europese bizon) naar de Veluwe. Er waren nogal wat hobbels die genomen moesten worden, voordat de wisenten hier echt konden komen. De wisenten zouden een gebied van 400ha krijgen, maar moesten eerst wennen in een kleiner gebied. Hiervoor is er een gebied omheind met schrikdraad en daaromheen nog een hekwerk van ongeveer twee meter hoog. Na de wenperiode is een aantal hekken van dit wengebied opengezet waardoor o.a. edelherten ook weer gebruik van het natuurgebied konden maken. De zwijnen en onze 'huisvos' deden dit toch al omdat ze onder het hek door gingen. Om het gehele terrein van 400ha staat een stroomdraadraster, laag genoeg voor de edelherten en de reeën die eroverheen kunnen springen. Op de onderste van drie draden staat geen stroom, zodat bijvoorbeeld wilde zwijnen, vossen en dassen ook probleemloos het gebied in kunnen.

Wisenten ruiken water en zouden zeer waarschijnlijk naar de Gerritsfles gaan om daar te drinken. Ook nemen ze nogal eens zandbaden en Staatsbosbeheer was bang dat het kwetsbare gebied van de Gerritsfles schade zou oplopen door deze grote dieren. Heel de Gerritsfles is daarom uitgerasterd. Echter, om de oerlaag niet te beschadigen heeft SBB hier de palen slechts een klein stukje de grond ingeslagen. Er moesten dus waterpoelen worden aangelegd voor de wisenten. Provincie Gelderland, Staatsbosbeheer, Vitens en het Veluwefonds hebben in samenwerking met K3delta hiervoor gezorgd.

Op 12 april 2016 was het dan eindelijk zover en arriveerden drie wisenten (twee koeien en een stier) op de Veluwe, waarna op 13 juni de officiële opening van het project door prinses Laurentien plaats vond. De wisenten zijn eigendom van Ark natuurontwikkeling. Men is gestart met een kleine groep wisenten om verschillende redenen. Het was niet precies bekend wat de draagkracht van het gebied voor deze dieren was en op deze manier kan de groep zichzelf vrij uitbreiden.

De wisenten staan op een gedeelte van de Hoog Buurlose heide van Staatsbosbeheer en een gedeelte van het infanterie-schietterrein van Defensie bij de Harskamp. Publiek kan alleen onder begeleiding van een gids het terrein bezoeken. Stichting Wisent op de Veluwe verzorgt met gidsen van het IVN de rondleidingen. De afgelopen zomermaanden gingen de deelnemers eerst vanaf een verzamelplek met een elektrisch treintje naar het gebied, waar men dan ongeveer twee uur het gebied bezocht. Het is een geweldige ervaring om deze grote dieren zo vrij in de natuur te ontmoeten. Natuurlijk blijven we als groep op afstand opdat de dieren ongestoord verder kunnen gaan met waar ze mee bezig zijn. De moederkoe draagt een gps-zender die ieder uur haar positie registreert en dit iedere vier uur doorgeeft aan de satelliet. In de wintermaanden zijn de excursies wat aangepast en gaan we op de fiets naar de wisenten.

In mei 2016 was er vreugde vanwege de geboorte van een stiertje, maar tegelijk verdriet vanwege het overlijden van de reeds aanwezige stier. Deze had vergroeiingen in zijn maag, waarover men zeer verbaasd was, omdat hij er goed uitzag en goed at. De dieren worden dagelijks gemonitord en ook het raster wordt iedere dag gecontroleerd.

Het jonge stiertje groeit goed en ook de oudere dieren zien er heel goed uit en lijken voldoende eten te hebben op onze Veluwe. Het is erg leuk om te zien hoe ze in het begin heel vaak bij het raster van de Gerritsfles stonden, maar ze al gauw hun weg naar de andere poelen gevonden hebben, waar ze deze zomer regelmatig

lagen. Waarschijnlijk wordt de groep in het voorjaar uitgebreid met een stier. Alle actuele informatie over de wisenten op de Veluwe en de excursies kunt u vinden op www.wisentopdeveluwe.nl

Schollevaar

Henk Bonekamp

Natuurlijk bedoel ik de aalscholver. Ik vind schollevaar een mooi woord. Kormoraan, de Duitse naam, is ook mooi. Een boze bevriende visser noemde hem een palinggans. Hij lust inderdaad wel een pondje vis per dag (wat kost een pondje paling of snoekbaars bij de visboer?). Als ik een rondje buitengebied fiets zie ik vaak meerdere aalscholwers. Diepliggend in het water, duikend naar vis, zich drogend met wapperende vleugels. Hij heeft geen waterdicht pak zoals veel watervogels hebben. Dit is geen vergissing van de natuur maar zeer efficiënt. Zijn verenpak drukt onder water strak tegen zijn lijf. Zo kan hij snel en wendbaar vissen achtervolgen. In weteringen, het Apeldoorns kanaal en gemeentevijvers, overal zie je aalscholwers. Als ik met open ogen zwem zie ik hooguit iets wazigs. Dat moet een aalscholver beter kunnen. Hoe zou het anders mogelijk zijn dat hij elke dag weer zijn buik vol krijgt?

Ik zag eens in een reportage uit Japan dat getemde aalscholwers vissen voor de vissers. Ze hebben een ring rond de nek en kunnen de vissen niet doorslikken. Bij lamplicht vangen de aalscholwers de een na de ander vis voor hun baas. Ik raakte over de aalscholver aan het denken omdat er een voor ons huis langs

Foto: Ellen Stenneke (tijdens een reis door Japan).

vloog, laagvliegend boven het natgeregende asfalt. Ik dacht: “Hij gaat toch niet neerstrijken in de veronderstelling dat het glimmende asfalt water is?”

Ik heb dit eerder meegemaakt toen ik als dienstplichtig marechaussee in 1974 het vaderland liep te bewaken. Tijdens een patrouille in het eerste ochtendgloren op een kazerneterrein zag ik, in de stromende regen, een groepje eenden neerstrijken op een nat wegdek. Ze dachten dat het glimmende natte asfalt water was en gingen over elkaar heen, tuimelend en rollebollend.

Het was in 1967, mijn vriend Paul was kind aan huis in het Naardermeer van Natuurmonumenten. Ik logeerde een paar dagen bij zijn ouders in Bussum. Hij zou mij de aalscholverkolonie laten zien. Paul had de sleutel van het boothuis. Met een grote roeiboot gingen we het meer op. Voor mij was dit een fantastische ervaring. Ik had nog nooit een aalscholver gezien en was diep onder de indruk. Mijn enige bootervaring was een verrotte kano op het Apeldoorns kanaal. Vanuit die kano zagen we weleens een nestje van een rietzanger, kunstig vervlochten tussen een paar rietstengels. Veel later was Paul ook diep onder de indruk van ‘mijn’ burlende herten bij volle maan in het kroondomein.

We naderden de aalscholverkolonie. Tientallen nesten zaten in de elzen. Wit beschetten bomen en veel lawaai meen ik mij te herinneren. Veel aalscholvers

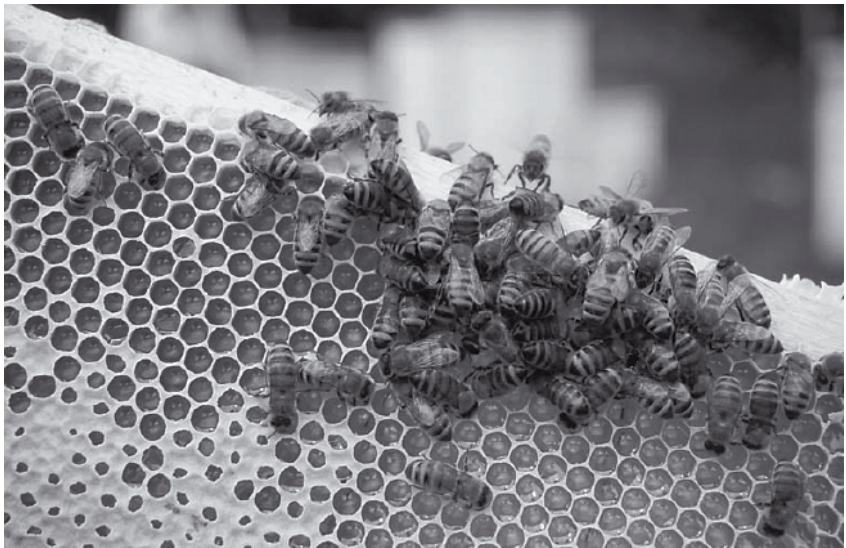
zaten te wapperen om hun vleugels te drogen. Ik telde drie tot vijf jongen per koppel. Na verloop van tijd gaan er veel nestbomen dood door 'overbemesting' en de kolonie moet dan verhuizen. In de jaren '70 hadden we ongeveer 2000 broedparen in Nederland. De kolonie in het Naardermeer is de grootste. Nu broeden daar zo'n 20.000 broedparen. In slordige V-formatie vliegen ze naar het Veluwerandmeer om daar te vissen.

Na een uurtje varen, via kreken en open water, langs de spoorlijn naar Amsterdam, kwamen we weer bij het botenhuis. Onderweg zagen we nog een purperreiger en een zilverreiger, en ook veel eendachtigen, een gedenkwaardige belevenis. Nu nog, ruim veertig jaar later, als ik met de trein naar Amsterdam ga, kijk ik weemoedig naar buiten als de trein door het Naardermeergebied rijdt.

Authentiek

René Wervers

Nee hè, mijn vrouw heeft weer een nieuw thema: suiker. Overal zit suiker in, veel te veel. De volgende hype dient zich aan, denk ik. Geen roze koek meer, want dat is een suikerbom, maar het gaat verder. Suiker in vruchtensappen, brood, beschuit, ja zelfs in vlees. We zijn verslaafd, we gaan van voeden naar vullen van het lichaam. De band met de echte natuurlijke smaak versuikeren we en dat maakt ons dikker en vetter. Zuchtend leg ik mijn roze koek maar weg, en denk aan die véél te dikke hond die zijn baas achterna gaat. Het kudde-dier mens laat zich afhankelijk maken

van nepsmaken en laat zich leiden als een kudde schapen. Zelfs mijn ‘zuiver’ gedistilleerde whisky blijkt te worden aangelengd met karamel om de kleur mooier te laten lijken. De macht ligt bij de producent en daar moet alles voor wijken! Wat is echt?

De bijen zijn niet zo dom. Onlangs bleek een opvallende sterfte in de jonge aanwas van bijen. Oorzaak: de raat waarin de bijen hun eieren leggen was onzuiver. Anders gezegd, er was mee gerotzood door de mens. Natuurwetten werden overschreden! In de natuur ga je dan gewoon dood. Onze arrogantie om maar met de natuur te rotzooien straft die natuur echt genadeloos af door of zelf dood te gaan of de mens te tergen met natuurgeweld in al zijn vormen. Nee het lijkt of we steeds verder af komen te staan van waar we vandaan komen, geen verbinding meer hebben met, en deel uitmaken van die natuur. Hebben wij nog het besef dat wij niet boven die natuur staan maar er juist onderdeel van uitmaken?

Gelukkig, er blijft hoop voor ons. Pokémon, met z'n allen lekker achter fictieve beestjes aanrennen en deze proberen te vangen (tot in de duinen toe, niet met een jachtgeweer maar een telefoon). Het maakt dat oeroude instinct van de mens weer in ons wakker. Gelukkig is dat toch nog echt (overigens zonder voor of tegenstander te zijn van de jacht).

Driehoornmestkever

Henry Kats

Ieder jaar zie ik in het vroege voorjaar de driehoornmestkever of drietand (*Typhaeus typhoeus*), als eerste mestkever na de winter. Deze mestkever is actief van september tot maart. Tijdens de winter zou je hem dus ook kunnen tegenkomen maar ik speur ze meestal in februari en maart. Vanaf begin lente zie ik alleen nog maar de gewone mestkever die zijn actieve periode heeft tot in de herfst. In ons land zijn meerdere soorten mestkevers. De bekendste zijn: de gewone mestkever (*Geotrupes stercorarius*) en de voorjaarsmestkever (*Geotrupes vernalis*). Maar hoe bijzonder is de driehoornmestkever en waarom verbergt deze kever zich in de zomer liever? Ik hoop dat ik u aan het eind van dit artikel het antwoord kan geven.

Als je de driehoornmestkever ziet valt direct het mannetje op met de drie naar voren gerichte hoortjes die op het halsschild zitten, de buitenste twee zijn langer dan de middelste, ongeveer zes millimeter. Het vrouwtje heeft kleinere uitsteeksels. Tijdens een excursie zagen we twee driehoornmestkevers lopen, een van de deelnemende kinderen zei

dat hij op een Triceratops (plantenetende dinosauriër) lijkt. Wat ver gezocht en er is zeker fantasie bij nodig om een overeenkomst te zien maar de jongen had wel een punt wat betreft de drie hoorns.

De mestkever is echt een dier van de Veluwe en komt daar bijna overal voor. Mestkevers hebben voorkeur voor zandgronden, heidegronden en open plekken in dennenbossen waar uitwerpselen liggen van wilde zwijnen, edelherten, reeën, schapen, grote grazers en andere poepende dieren. Na de paring beginnen het mannetje en het vrouwtje een lange gang te graven die wel anderhalve meter diep kan zijn. Ze brengen het zand vanuit de gang naar boven waardoor zandheuveltjes ontstaan. Deze zandhoopjes kunnen diverse kleuren hebben, dit is het gevolg van de verschillende grondlagen waar de gang doorheen gegraven wordt. In deze gang graaft het vrouwtje een aantal kortere zijgangen waar de broedruimtes komen. Er wordt in iedere zijgang een eitje gelegd waarna hij wordt afgedicht met één tot twee cm zand. De bovengrondse uitwerpselen worden door het mannetje uit elkaar geprutst en in de hoofdgang gedeponerd waarna het vrouwtje ze verkrumelt en als voedselvoorraad in de zijgangen bij de broedruimtes opbergt waar het door de diepte goed vochtig blijft.

Als de larve uit het eitje komt moet hij door het laagje zand kruipen op zoek naar de mestvoorraad en gaat zich te goed doen aan het heerlijke voedsel. Voor zover mij bekend is de mestvoorraad in een zijgang voldoende voor de ontwikkeling van een larve. Het schijnt niet zo te zijn dat er gezorgd wordt voor de larve door regelmatig voedsel aan te brengen. De larve, die net als veel andere keverlarven wit van kleur is en een oranje kop heeft, eet van de voorraad mest tot hij ongeveer vier centimeter lang is geworden. Zo'n larve is dus beduidend groter dan de volwassen kever. Dan gaat de larve zich verpoppen om te veranderen in het imago, de volwassen mestkever. De ontwikkeling van eitje tot kever duurt ongeveer twee jaar waarna de kever voor het eerst boven de grond komt.

Als ik tijdens een excursie een mestkever zie dan neem ik hem even in mijn hand en laat hem aan jeugdige deelnemers zien. Wat het eerste opvalt is de glimmende zwart-blauwachtige kleur. Heel goed waarneembaar is de stevige bouw en de sterke poten. Het hele lichaam is, net als bij alle andere kevers, voorzien van een chitinaalag (het harde omhulsel van een insect) die het achterlijf, het borststuk en de kop beschermt. Door de dikke chitinaalag is de mestkever zwaar en traag en kan niet snel wegvliegen. Als er kinderen bij een excursie aanwezig zijn vraag ik aan hen: "Wat voor nut, denken jullie, heeft deze kever in de natuur"? Het leuke is dat je allerlei antwoorden krijgt. Maar de meeste kinderen relateren deze kever aan poep vanwege zijn naam. Ik leg dan uit dat de drollen van edelherten en wilde zwijnen best groot zijn en dat daar allerlei bacteriën en schimmels op

kunnen groeien die niet allemaal gezond zijn. Juist die mestkevers halen deze drollen uit elkaar, gebruiken de nuttige stoffen en zorgen dat deze uitwerpselen in kleine deeltjes door de regen in de grond als mest worden opgenomen. Met kinderen ontstaat hier weleens een boeiende discussie over.

Als je de mestkever goed bekijkt aan de onderzijde, dan zie je vaak tussen

de poten kleine bruine bewegende diertjes. Deze parasieten, mijten, tasten de mestkever niet aan maar gebruiken de kever om zich te verplaatsen naar volgende uitwerpselen of om over te stappen op andere dieren. Zoals ieder dier heeft ook de mestkever zijn vijanden die hem graag willen eten. Dit zijn, als de kever vliegt: verschillende vogels, onder andere uilen en boomvalken maar ook vleermuizen en met name de laatvlieger. Zij eten graag mestkevers. Lopende mestkevers worden gegeten door hoofdzakelijk vossen en boommarters.

In het begin van dit artikel schreef ik: “Hoe bijzonder is de driehoornmestkever en waarom verbergt deze kever zich in de zomer liever? Ik hoop dat ik u aan het eind van dit artikel het antwoord kan geven”. Nu ik aan het eind van dit artikel over de driehoornmestkever ben, kan ik zeggen dat hij bijzonder is omdat hij niet vaak waargenomen wordt. Voor zover ik weet is zijn levenswijze gelijk aan de gewone mestkever. Maar waarom deze kever zich liever verbergt in de zomer ik zou het niet weten, u soms wel?

Rode bosbes doet niet onder voor cranberry

Gert-Jan Blankena

VELUWE - Ecoloog Gert-Jan Blankena schreef vele jaren in de wekelijkse rubriek Buitengewoon van de Stentor verslagen van zijn zwerftochten door de Veluwe natuur. Gert-Jan heeft circa 1500 artikelen voor die rubriek geschreven. Een aantal daarvan zal gebundeld worden en in boekvorm verschijnen. Dit boek zal waarschijnlijk dit jaar uitkomen. In dit artikel verwondert hij zich over de risicospreiding door de rode bosbes.

De rode bosbes, bij ons beter bekend als vossenbes, is een bijzondere plant. Hij groeit in grote plakkaten van tien tot dertig centimeter hoog in lichte bossen,

bosranden en heidevelden. Die plekken vallen al van een afstandje op door de donkergroene kleur. In tegenstelling tot zijn familielid de blauwe bosbes vallen de bladeren van de rode bosbes niet af; het is een wintergroene plant. De leerachtige blaadjes bevatten chemische stoffen die werken als een soort antivries. Tegen de winter neemt de concentratie geleidelijk toe en in het voorjaar weer af. Bovendien kunnen de bladranden zich bij strenge vorst omrollen waardoor de verdamping vermindert. Ook dat is een manier om de vorst te pareren, want bij strenge vorst kan er geen water meer opgenomen worden. Er is dan een groot risico op uitdroging, iets dat je weleens ziet na een winter met strenge vorst.

De eenmaal afgevallen blaadjes vormen een los, grof strooisel en verteren slecht. Daardoor krijgen andere planten nauwelijks een kans om zich in zo'n plak rode bosbes te vestigen, wat de concurrentiepositie natuurlijk fors verbetert.

Een andere bijzonderheid van deze plant is de bloei: hij bloeit in het voorjaar maar ook in de nazomer tot zelfs in de winter. Bijna het gehele jaar zijn er bloempjes te vinden! Opvallend is dat de plant in het najaar veel uitbundiger bloeit dan in de lente en ook veel meer vruchten vormt. Wellicht dat dit iets te maken heeft met het aantal insecten, dat in de nazomer natuurlijk groter is dan in de lente. De echt late bloemen worden door de wind bestoven of doen aan zelfbestuiving. De rode bosbes doet dus aan risicospreiding: een jaar met slechte weersomstandigheden voor insecten zal hem niet verhinderen om vrucht te zetten. Geen wonder dat de rode bosbes bijna elk jaar rijk getooid is met prachtige, dieprode bessen! Die bessen bevatten een natuurlijk conserveringsmiddel: benzoëzuur, goedgekeurd door de EU onder nummer E210. Hierdoor blijven ze lang hangen en verrotten niet snel. Ze worden pas laat in het jaar door vogels en zoogdieren gegeten. Die zorgen voor de verspreiding van de zaden. Die bessen bevatten een natuurlijk conserveringsmiddel: benzoëzuur, goedgekeurd door de EU onder nummer E210. Hierdoor blijven ze lang hangen en verrotten niet snel. Ze worden pas laat in het jaar door vogels en zoogdieren gegeten. Die zorgen voor de verspreiding van de zaden.

De poep van dassen, vossen en marters is op dit moment rijkversierd met halfverteerde, rode besjes! In de loop van de winter vriezen de cellen in de vruchtjes toch kapot. Hierdoor komt suiker vrij en dat kan gaan gisten. Vogels die er van eten kunnen daar problemen mee krijgen. Ik heb weleens ladderzatte kramsvogels tussen de struikjes gevonden! De bessen zijn goed eetbaar; ze zijn friszuur, wat melig en een beetje wrang door het E210. Die wrange smaak verdwijnt bij verhitting, waardoor de rode bosbes zeer geschikt is voor het maken

van compotes en jam. Bij wildgerechten doen ze zeker niet onder voor de veel bekendere cranberries. In Zweden en Duitsland worden de bessen op grote schaal verzameld voor dit doel, maar in ons land nauwelijks. Onbekend maakt onbemind, maar ze smaken goed; probeer het maar eens. Het is bovendien een rijke bron van vitamine C en helpt ook nog eens bij blaasontsteking en ander ongemak van de urinewegen. En dat alles dankzij het benzoëzuur!

Redactie: wilt u de prachtig gekleurde licht- tot donkerrode bessen zien...kijk dan op sbdv.nl...fotoalbums...boekje 2017.

Jaarprogramma, excursies, beamerlezingen 2017-2018

De excursies zijn ook voor niet-donateurs toegankelijk, het kan dus in uw belang zijn om u aan te melden voordat de excursie-advertenties in de bladen komen.

Maximaal aantal deelnemers voor alle excursies is 25 en ... vol is vol.

Voor alle excursies dient u zich aan te melden via: excursies@sbdv.nl of telefonisch indien u dit niet via email kunt doen, zie achterpagina voor de telefoonnummers.

Zaterdag 4 maart 2017

Beamerlezing door: SBDV, Henry Kats. Titel: Onze Prachtige Veluwe.

Allereerst, Henry is geen natuurfotograaf. Wel een natuurgids die heel veel foto's heeft gemaakt en kan vertellen over de foto's die hij laat zien, onder andere een mooie serie over Paleispark Het Loo. Van Berthus Maassen heeft hij veel geleerd over de rijke historie van dit prachtige landgoed. Verder neemt hij u mee naar de natuurgebieden in de omgeving van Apeldoorn, het Orderbos, Radio Kootwijk en Hoog Buurlo. Deze middag dus een excursie vanuit de stoel met behulp van de

beamer. Aanmelding niet nodig. **Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).** Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10.

Zaterdag 15 april 2017

Excursie Wisselse Veen / Tongerense heide.

Een excursie in een schitterend natuurgebied van Geldersch Landschap & Kasteelen, de Tongerense heide, waar vrijwilligers van onze Stichting al meer dan 25 jaar de heide schonen van dennen- en berkenopslag. We komen bij een van de meest succesvolle natuurherstelprojecten van ons land, het Wisselse Veen. Er wordt o.a. gewandeld naar het kwelgebied van de Verloren Beek, ontstaan door kwelwater afkomstig van de Oost-Veluwse stuwwal. De gids vertelt over de historie, flora en fauna van deze gebieden. De excursie zal ongeveer 2,5 à 3 uur duren.

Vertrek om 13.30 uur vanaf de Geldersch Landschap-parkeerplaats Tongerense Heide / Wisselse Veen, ca. 100 m voorbij kampeerboerderij Berghoeve, Veenweg 9, 8162 RJ Epe. Let op... het Wisselse Veengedeelte van de wandeling kan iets drassig zijn.

Maandag 22 mei 2017

Excursie in Koninklijk Park Het Loo te Apeldoorn.

We wandelen in een prachtig gebied met heel veel historie, de hertenkamp, een kasteel, bijzondere planten en bomen, allerlei gebouwtjes en gedenktekens.

Deze excursie naar Paleispark Het Loo zal onder leiding staan van dhr. Berthuis Maassen. De wandeling door het gebied zal ongeveer 2 - 2,5 uur duren. De tuinen van het oude kasteel Het Loo zijn in deze periode toegankelijk voor publiek. Het kasteel zelf is niet te bezichtigen.

Verzamelen om 14.00 op de parkeerplaats van het Paleispark aan het einde van de Boslooweg (tegenover de Pijnboomlaan).

Routebeschrijving: vanuit Apeldoorn de N344, Apeldoornseweg. Tegenover de Pijnboomlaan rechtsaf richting Paleispark. Voor het raster is links de parkeerplaats. De toegangsprijs van € 2,- tot het Paleispark komt voor eigen rekening. Parkeren is gratis.

Zaterdag 10 juni 2017

Excursie Noorderheide te Vierhouten

Ook is er weer een excursie in een prachtig gebied waar vrijwilligers van de SBDV al 25 jaar werken. Gerard van Heiningen neemt ons mee naar de Noorderheide. Dit gebied was vroeger, tot de tweede helft van de tachtiger jaren, privé-eigendom van de heer Daniel George van Beuningen. Hierna is het terrein overgegaan in handen van Staatsbosbeheer. Tijdens deze excursie gaat Gerard ons van alles vertellen over de interessante geschiedenis en hij zal ons ook zeker verschillende bijzonderheden in het gebied laten zien. Tegen de schemering zijn we aangekomen bij een wildscherm en misschien hebben we geluk dat daar wild loopt. Neem vooral uw verrekijker en fototoestel mee. Afhankelijk van het weer moet u zelf bepalen welke kleding en schoeisel u aantrekt. Maar in ieder geval geen parfum en erg krakende

kleding. Neem ook wat te drinken mee omdat het in juni best weleens warm zou kunnen zijn en we een tocht lopen van ca. 3 uur. **Verzamelen om 19.00 uur op een kleine parkeerplaats aan de Elspeterbosweg. Daar staat een slagboom met het opschrift Noorderheide.** Routebeschrijving: vanuit Elspeet richting Vierhouten rijden en daar waar het bos ophoudt en de heide aan beide kanten van de weg begint, kunt u links en rechts parkeren. Vanuit Vierhouten rijdt u richting Elspeet en daar waar de heide stopt en in bos overgaat, kunt u links en rechts parkeren. Graag bij aanmelding uw telefoonnummer vermelden voor eventuele afgelasting (bijvoorbeeld bij onweer).

Vrijdag 29 september 2017

Bronstexcursie Kroondomein.

Ieder jaar is het weer een belevenis om de edelherten te horen burlen tijdens de bronsttijd. Als het donker wordt krijgt het bos een totaal ander uiterlijk. Geluiden gaan mee spelen. De edelherten maar ook bosuilen en andere nachtdieren laten zich horen. **De burltochtwandeling is exclusief voor donateurs, hierbij is slechts één introducé per donateur toegestaan.**

Graag bij aanmelding uw naam, een of twee deelnemers en uw telefoonnummer vermelden. Uw telefoonnummer is nodig voor het geval de excursie bij slecht weer niet doorgaat. **Verzamelen om 19.00 uur op de parkeerplaats in het Kroondomein ingang Amersfoortseweg.** Vanuit Apeldoorn Amersfoortseweg (N344) richting hotel-restaurant de Echoput. V or de Echoput, bij de eerste vluchtheuvel, is rechts de grindweg naar Elspeet. V or het wildrooster is rechts een kleine parkeerplaats.

Zaterdag 14 oktober 2017

Beamerlezing door: Stichting Sprengen en Beken.

Sprengbeken zijn zonder meer uniek. De Veluwe is het enige gebied in Europa waar dit type beken voorkomt. Met hun prachtige natuur en rijke historie zijn de beken een onmisbaar onderdeel van het Veluwe Landschap. **Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).** Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 12. Aanmelding niet nodig.

Zaterdag 3 maart 2018

Beamer-lezing door: Jan Huttinga. Kroonjuwelen van Het Loo.

Jachtopzichter Jan Huttinga van het Kroondomein Het Loo maakt van alles mee in zijn werk. Altijd is hij bezig de foto's in zijn beamerserie te veranderen en aan te vullen met nieuw materiaal. Je staat verbaasd wat voor prachtige beelden erbij zijn gekomen. Hij zou wel zes beamerseries met dezelfde titel kunnen laten zien en allemaal zijn ze anders. Bij iedere dia heeft hij zijn verhaal, puur uit de praktijk.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn). Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 12. Aanmelding niet nodig.

"Kijk regelmatig op www.sbdv.nl voor extra aanbod excursies!"

Giften

Als u een gift doet, mag u die misschien aftrekken. Voor het aftrekken van gewone en periodieke giften gelden verschillende voorwaarden. Een belangrijke voorwaarde voor het aftrekken van een gewone gift is dat u deze moet doen aan een algemeen nut beogende instelling (ANBI). Een ANBI is een kerkelijke, levensbeschouwelijke, charitatieve, culturele of wetenschappelijke instelling, of een instelling die op een andere manier bijdraagt aan het algemeen nut. De Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is door de Belastingdienst goedgekeurd als ANBI. Het ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Leuke dingen gedaan en gaan doen

Maaïke Strikwerda, foto's: Yvonne Verhoef-Witz

Wat hebben we weer een leuke dingen mogen doen afgelopen jaar. In het boekje van 2016 heeft u over de excursies kunnen lezen en misschien bent u wel mee geweest. Dan weet u wat een gezellige en ook leerzame excursies dit al jaren zijn bij de SBDV. Stuk voor stuk met liefde en passie voorbereid en gegeven door onze gidsen.

Naast de excursies in het boekje hebben wij ook excursies verzorgd bij de Houtbeek in Stroe en op de Veluwezoom bij Velp.

We zijn op midzomeravond o.l.v. Marjan Oudshoorn en H  l  ne Lagendijk een wandeling gaan maken door het historische landschap van de Houtbeek en omgeving. Dit gebied staat bekend als de archeologische parel van de Veluwe; er zijn restanten van Celtic Fields, grafheuvels, een urnenveld en de eeuwenoude beekloop van de Houtbeek met een waterkuil en een voorde (doorwaadbare plaats). Het regende pijpenstelen, maar desondanks

was het een fantastische excursie. Wij leerden met andere ogen naar een landschap te kijken. Hoe zit dat met die Celtic Fields en grafheuvels? We hebben ook nog de koekoek gezien en gehoord en een wild zwijn rakelings langs ons zien hollen.

In augustus togen we naar Velp. Hier werd ons door Joke van Tol van alles verteld over het ontstaan van het mooie landschap daar. Als je goed kijkt kun je nog zien dat het een landbouwenclave is geweest. We zagen bijvoorbeeld oude stuwwallen, holle wegen, grensmarkeringen en eeuwenoude weilanden. De bloeiende heide en een dertel veulen van de daar levende IJslanders maakten deze excursie tot een waar sprookje. Bij de ruïne van Herikhuizen werden we getrakteerd op reeën, zwijnen en paarden.

Voor komend jaar hebben we weer allemaal leuke plannetjes. Niet alles komt in het boekje, eenvoudigweg omdat het voor gidsen niet altijd mogelijk is om heel lang van tevoren iets te plannen.

Onze excursies proberen we altijd via huis-aan-huis bladen aan mensen aan te bieden, maar wilt u als trouwe donateur als eerste op de hoogte zijn en de kans hebben om mee te gaan? Laat dit even weten via excursies@sbdv.nl, dan krijgt u vanzelf bericht wanneer er een nieuwe activiteit gepland wordt die niet in het boekje staat. Ook kunt u zelf onze website www.sbdv.nl geregeld in de gaten houden.

Onze natuur-informatiestand

Henry Kats

Al dertig jaar zijn wij aanwezig met onze natuur-infostand bij allerlei evenementen. In het verleden gingen we naar meerdaagse evenementen zoals de Game-Fair, Tuinbeurs in Arnhem, Bosdagen in Apeldoorn en de Country-Fair 1990 in Heerjansdam waar onze toenmalige voorzitter Lammert van de Meulen zijn vouwwagen naar toe bracht opdat we konden overnachten (nadat we een bezoek aan het plaatselijke café hadden gebracht). Tegenwoordig staan we met onze

infostand bij de honing- en hobbymarkt in Ugchelen, de bijenmarkt in Uddel, de geweiententoonstelling bij Kasteel Middachten, de Wild Fair in Wenum-Wiesel, de kerstmarkt in Kootwijk, de Kerst- en Wild Fair bij Kasteel Doorwerth. We proberen het wel een beetje in de buurt te houden omdat wij er niet zo enthousiast over zijn om uren heen en terug te reizen. Gelukkig beschikken wij over vrijwilligers die heel graag achter de kraam willen staan. Het is ook altijd weer even leuk om zo'n gevarieerd publiek aan je infostand te krijgen. Wat opvalt is de gebrekkige kennis over de natuur die veel mensen hebben. Men staat vaak verbaasd over veel dingen die op de kraam liggen. Dat zijn, onder andere, schedels van allerlei dieren die op de Veluwe voorkomen, afwerpstangen van edelherten, fragmenten van geweistangen en van botten die door veel dieren zijn aangeknaagd i.v.m. hun kalkbehoefte, zwerfstenen die iets over het ontstaan van het landschap vertellen.... Nou ja vertellen, dat doen wij dus, over klapperstenen, ijzerslak en wolf (wolf is een ruwe klomp smeedijzer, met daarin metallisch ijzer tussen veel slak- en houtskoolresten), allemaal overblijfselen van de oude smeedijzerindustrie die op de Veluwe was van de 7e tot de 10e eeuw. Verder hebben we opgezette dieren en preparaten op sterk water maar ook uitgeplozen braakballen van uilen. Boomschijven van allerlei boomsoorten kunnen we laten zien met vermelding waarvoor het hout gebruikt wordt.

Veel interessante dingen voor jong en oud! Bij een aantal attributen hebben we korte tekst met uitleg en bij sommige ook niet, dat roept vragen op die wij kunnen beantwoorden waardoor je een gesprek krijgt met het publiek. Dat maakt het zo leuk, het contact met publiek, mensen gaan vertellen wat ze zelf hebben waargenomen of hebben beleefd. Een geïnteresseerde

bezoeker wist zeker dat een reeënstang van een hert is. Iemand riep: “Met jullie wil ik niets te maken hebben, jullie schieten herten dood om de geweien te verkopen”. Wij proberen dan uit te leggen dat wij niets verkopen van onze infostand omdat het allemaal educatief materiaal is. Verder legden wij uit dat een edelhert ieder jaar zijn gewei afwerpt dus dat dit afwerpstangen zijn. Voorlichting blijft dus altijd nodig maar sommige mensen zijn zo overtuigd van hun afkeer tegen de jacht dat ze zelfs niet met ons willen praten. Wij zijn geen jagers maar geven alleen natuurvoorlichting. Je moet ook weleens je best doen om niet in de lach te schieten zoals bij die mevrouw met haar dochter, ze keken door de loep naar de resten van muizen die in een uilenbraakbal hadden gezeten. De mevrouw zei tegen haar dochter: “Kijk, dat zijn de ballen van een uil”, ze was heel serieus.

Er kwam een man met een grote hond, hij ontmoette een kennis en begon een gesprek. Ondertussen veegde die hond zijn vele slijmklodders aan het kleed dat wij op onze kraam hebben liggen. Ik zei daar iets van waarop die man zeer geïrriteerd keek dat ik waagde hem aan te spreken. Hij trok zijn hond iets terug maar ondertussen veegde die hond zijn kwijl aan de jas van een dame die net met belangstelling naar de zwervstenen op onze kraam keek. Die dame werd ook boos op die hond en zijn baas, waarop de man met hond zijn weg vervolgde. Even later kwam de hond langs onze kraam rennen, het schuim op de bek, en nog even later

rende de man achter zijn hond aan. We hebben er hartelijk om gelachen.

En dan die man die niet weg te slaan was bij onze kraam maar weinig interesse had voor wat er aan voorlichtingsmateriaal lag. Hij bleef maar aan het woord over wat hij allemaal in de natuur had meegemaakt. Uiteraard blijf je beleefd

en zeg om de paar minuten: “Ja, ja, wat leuk, wat interessant”, maar je denkt iets anders. Vorig jaar tijdens de Natuur- en Hobby markt (Honingmarkt) in Ugcchelen kwam er een mevrouw bij onze kraam die zeer geïnteresseerd was in een fossiel geweifragment van een edelhert dat wij op de kraam hadden liggen. Het was gevonden tijdens opgravingen in Twente en geeft aan dat ook daar edelherten hebben gelopen in de oudheid. Naast het geweifragment lag een tonderzwam waarop die mevrouw heel serieus vroeg: “Is dat een prehistorische drol?”. Uiteraard heb je respect voor het publiek en geef je uitleg, daar zijn we voor. Maar dit soort opmerkingen en vragen maken zo’n dag nou extra leuk. De meeste mensen zijn aardig en belangstellend en bijna altijd krijgen we complimenten over wat we allemaal op de kraam hebben liggen en de wijze hoe we daarover vertellen. Voor sommige bezoekers aan onze kraam gaat er een nieuwe wereld open omdat ze weinig tot niets van de natuur afweten. Het is altijd leuk om achter de kraam te staan en het geeft veel voldoening!

Web wetenswaardigheden & social mediamogelijkheden

Pauline Kats

Een artikel schrijven over onze website voor het boekje van 2017, een boekje van papier nog wel. Dat is eigenlijk een beetje terug in de tijd. Want ik kan alle informatie toch beter gewoon op de site zetten? Maar dan bereiken we niet alle donateurs, weten we.

En dus neem ik u mee, op papier, in de wereld van onze website. Ik kan het u van harte aanbevelen eens een kijkje te komen nemen, voor zover u dat nog niet doet. Waarom? Om bijvoorbeeld geen nieuw ingeplande excursie te hoeven missen. Zoals u in het boekje van 2016 heeft kunnen lezen, organiseert en coördineert ons bestuurslid Maaïke Strikwerda sinds een jaar onze excursies. Die zijn niet allemaal al een jaar van tevoren bekend maar worden gedurende het jaar ook ingepland. Soms ontstaat er spontaan een idee; krijgt Maaïke een aanbod van één van onze excursievrijwilligers en wordt er op korte termijn iets hartstikke leuks georganiseerd. Die excursies staan dus niet in dit boekje.

Info over de excursies

De ingelaste excursies vindt u op onze website onder het kopje ‘excursies’. Daar staan ook alle activiteiten die wel in dit boekje zijn opgenomen. Daarnaast schrijven Henry Kats en Henk Bonekamp regelmatig over de natuur en hun eigen beleving hiervan. Die artikelen zijn informatief en onderhoudend en altijd voorzien van prachtige foto’s.

De foto’s van de boekjes zijn in kleur te zien in het ‘fotoalbum’. En u kunt via het contactformulier gemakkelijk in contact komen met het bestuur.

Social media

Maar er is natuurlijk meer mogelijk in dit digitale tijdperk. We hebben overwogen om Facebook in te zetten om onze informatie te delen. Dit hebben we tot op heden nog niet gedaan. Dit medium vergt veel tijd en aandacht. Zeker als het gaat om het reguleren van de reacties. En bereiken we ú hiermee en toekomstige donateurs? We zijn er nog niet over uit. Als we het doen, moeten we het goed doen.

Twitter

Ik heb zelf een Twitteraccount. Twitter is ook een sociaal medium, net als Facebook maar je kunt hier maar maximaal 140 tekens gebruiken om je boodschap te verkondigen. Lekker compact dus. Ik heb onze website aan mijn account gekoppeld. Hoe meer bereik, hoe beter. Elke view is er één. Ik twitter ook regelmatig over de excursies die wij aanbieden en retweet ('doorsturen' in gewone taal) berichten van de boswachters die ik volg, zoals de boswachters van Staatsbosbeheer en Geldersch Landschap & Kasteelen. Heel erg leuk, zeker in combinatie met de interactie die dit oplevert met deze natuurmensen. Maar bereik ik u er ook mee? Misschien niet.

Maar wellicht kan ik uw twitterende vrienden, kinderen, kleinkinderen of buurvrouw bereiken? Dat zou leuk zijn. Zeker als het gaat om de activiteiten die wij bieden, maar ook om de interactie. Want Dierenwereld Veluwe, dat zijn we toch met z'n allen?

Mijn Twitteraccount heet: @PaulineKats

Website: www.sbdv.nl

Nog enkele digi-websitewetjes voor de geïnteresseerden:

Vanaf 1 januari 2016 tot en met 27 oktober 2016 is onze website door 2.603 mensen bezocht. Dit zijn unieke bezoekers, dat wil zeggen dat het analyseprogramma geen mensen dubbel telt. Er zijn in deze periode 3.434 bezoeken geweest en in totaal zijn er 7.433 pagina's bekeken.

Wanneer een bezoeker op de website komt en direct weer vertrekt, wordt dit een bounce genoemd. Het bouncepercentage is dat deel van de bezoekers dat niet verder kijkt dan één pagina. Dat percentage ligt bij ons op 68,72%. Wat zegt dit nou precies? Tja, zonder vergelijkingsdata zegt het niet zoveel. Het wordt natuurlijk pas interessant als je jaren met elkaar vergelijkt, of maanden. Of kijkt of er in een bepaalde periode meer bezoek is dan anders, bijvoorbeeld na een persbericht over een excursie of lezing. Daar kan ik een heel nieuw artikel aan wijden.

In deze periode hebben we een kwart aan terugkerende bezoekers gehad en driekwart nieuwe bezoekers. Het zou dus mooi zijn als die nieuwe bezoekers ook terugkeren in een nieuwe periode.

Er is een top 10 aan pagina's die op de website zijn bezocht. Bovenaan op nummer 1 staat de startpagina. Gevolgd door het artikel over het gewei van het edelhert. Heel populair dus.

Het is maar een klein inkijkje in de analyse van onze website maar dan krijgt u in elk geval een beetje een idee van de wereld achter de website.

.....

Bijzondere waarnemingen.

April 2016

Op 2 april heeft Wim Fiets een roerdomp gezien en kunnen fotograferen in natuurgebied 'Het Schol' ten oosten van Apeldoorn. Dit is best bijzonder in dat gebied. Het eerste wat direct opvalt is het 'hoemp'-geluid, een diep laag geluid dat niet met het geluid van andere dieren verward kan worden en dat alleen de mannelijke exemplaren op een vaste plek maken van begin maart tot in juni. Een hoge, lange dekking van riet en overjarig riet is nodig om deze dieren een leefgebied te geven en ze waar te kunnen nemen maar ook is een open gebied nodig waar ze kunnen jagen op kikkers, vissen en woelmuizen. Dit alles is aanwezig in natuurgebied 'Het Schol'. De broedtijd is van april tot en met juni. Het nest wordt door het vrouwtje in het riet gemaakt en drijft soms op het water. Een vrouwtje legt gemiddeld vier tot vijf eieren die een bruin-grijsgroene kleur hebben en wat gespikkeld zijn. De broedtijd beslaat ongeveer 25 tot 26 dagen na de eerste eileg. Eieren bebroeden en jongen voeren gebeurt alleen door het vrouwtje. De vogels nemen een rechtopstaande houding aan tussen het riet en bewegen mee met het riet waardoor ze haast niet opvallen. Er is niet zoveel bekend over de levenswijze van deze vogel. Het geluid in combinatie met het leefgebied geeft iets mystieks. De roerdomp is ongeveer 75 cm lange vogel en heeft een geelbruin verenkleed met donkere vlekken en strepen en een zwarte kruin. Verder hebben ze een lange, dikke hals, een groengele snavel en groene poten.

Mei 2016

Tijdens de wekelijkse controle van de nestkastjes, werden Jan Peters en Andries Koning geconfronteerd met een nestkastje, waarin een bonte vliegenvanger zijn

eitjes aan het leggen was. Dat nestkastje was 'gekraakt'! In dit nestkastje had een kleine dwergvleermuis zich toegang verschaft. Een week later was deze vleermuis alweer verdwenen en ging de bonte vliegenvanger gewoon over tot de orde van de dag, nl zijn eitjes leggen (zie foto's). Het werden er uiteindelijk zes die allemaal uitgekomen zijn. De jongen zijn allemaal uitgevlogen.

Juli 2016

In het Kroondomein zag Henry een boom met drie zwarte plekken. Ha, vliegende herten dacht Henry. Bij nadering werd het al gauw duidelijk dat het oude zwarte in de boom vergroeide isolatiedoppen waren waar eens schrikdraad door heeft gelopen. Helaas geen vliegend hert.

September 2016

Edelherten gedood in de bronsttijd

De hoogbronst is van half september tot eerste week in oktober. Er wordt veel geburd, de gevechten nemen iets af maar kunnen wel fel zijn. Een hert dat een

ds weekend
DE STENTOR
zaterdag 24 september 2016

De koning van de Veluwe is dood

Edelhert De Kroes, een van de meest gefotografeerde herten van De Hoge Veluwe, is niet meer. Het dier sneuvelde in de bronsttijd, in een woest gevecht om een mooie hinde. Zijn rivaal De Fin won.

• pagina 11

aantal hinden om zich heen heeft weten te verkrijgen, wordt het plaatsert genoemd, het is meestal tussen de 7 en 10 jaar oud. Vaak weet een plaatsert een rivaal te verdrijven door imponeergedrag van lichaam, gewei en geburl. Als een rivaal zich niet terugtrekt kunnen er ook zeer felle gevechten uitbreken tussen de herten. Het is mogelijk dat een hert daarbij geforkeld (gedood) wordt. Dit is tijdens de bronst 2016 gebeurd met het bekende hert 'De Kroes' van het Nationale park de Hoge Veluwe. Volgens een woordvoerder van De Hoge Veluwe raakte een ander hert, hoogstwaarschijnlijk het hert 'De Fin', edelhert 'De Kroes' met het gewei in het oog. Dit hert is met volle kracht doorgestoten tot in zijn hersenen waardoor hert 'De Kroes' op slag dood was.

Herten krijgen vaak namen om ze uit elkaar te kunnen houden. Bij een naam weet de jachtopzichter of boswachter precies om welk hert het gaat. Er is veel publiciteit aan hert 'De Kroes' gegeven, zelfs op de voorpagina van de Stentor. Ieder jaar gebeurt het wel dat er ergens op de Veluwe een hert geforkeld wordt

maar dit hert is door honderden fotografen tijdens de bronstperiode op de Hoge Veluwe vastgelegd, vandaar dat hier zoveel bekendheid aan is gegeven.

Een paar dagen later, 28 september is bij Oud Groevenbeek (terrein Natuurmonumenten bij Ermelo) ook een hert geforkeld. Bij dit hert is een oogtak (onderste end van een geweistang) precies onder het gewei de schedel binnengedrongen en via de linker geurklier voor het oog er weer uit gekomen. De oogtak is daarbij afgebroken en zat in het geforkelde hert. Voor de ogen van het edelhert zitten klieren die tijdens de bronst geheel geopend zijn. Als een hert b.v. met zijn gewei tegen de takken slaat wordt secreet (= afscheiding) uit deze klieren

afgescheiden waardoor het hert zijn speciale geur aan de bronstplaats geeft. Andere herten en hinden worden hierdoor geïnformeerd. Dit hert heeft de krant niet gehaald.

Nestkastenproject Radio Kootwijk

Joop Rolfes

We hoopten dit jaar ook weer op de draaihals in ons nestkastegebied maar helaas..... deze keer geen broedgeval van deze prachtige en bijzondere vogel. Misschien heeft ze een andere broedplaats gevonden of de winter niet overleefd. Het was over het algemeen een slecht broedseizoen door het slechte weer in het voorjaar. Dat blijkt ook uit het aantal broedparen bij de koolmezen: vorig jaar 83 broedparen, dit jaar maar 66. Het aantal broedparen van de pimpelmees bleef ongeveer gelijk, en bij de bonte vliegenvanger vertoonde het een lichte stijging.

Ik wil u toch iets meer laten weten over dit vogeltje. Enkele decennia geleden werd de bonte vliegenvanger zelden gezien in Nederland. Tegenwoordig is hij algemener na een sterke opmars vanuit Centraal-Europa. Bijna alle bonte vliegenvangers broeden in nestkasten, slechts enkele in boomholtes. Ze komen vooral voor in de oostelijke helft van het land (Veluwe, Drents plateau). Vanaf een uitkijkpost maken ze korte vluchten achter vliegende insecten aan, en vangen deze in volle vlucht. De keel en buik van het mannetje van de noordelijke populaties zijn helderwit van kleur, evenals de witte vleugelvlek en een kleine dubbele witte vlek boven de snavel. De rest van het verenkleed is bruinzwart in prachtkleed, of meer bruingrijs. Het mannetje is donkerder van kleur dan het vrouwtje dat meer bruin is. Het geluid dat ze maken is een helder liedje. Kenmerkend is het begin, waarin de tonen op en neer gaan. Roep: een oplopend “wiek, wiek”, maar ook tikje en een ratel. De bonte vliegenvangers uit Nederland overwinteren in West-Afrika en keren tussen half april tot begin juni terug. Er zijn ook nog andere zaken waargenomen tijdens de diverse controlerondes door onze vrijwilligers, onder andere: puttertje, wild zwijn (zeugen, biggen, grote keiler), koekoek, zwarte specht, reebok, en eierlevendbarende hagedis. Dit jaar zijn door omstandigheden de uilenkasten in het gebied niet gecontroleerd. Resultaten van het broedseizoen 2016 waren:

2015

Koolmees:	83 paar met	552 jongen
Pimpelmees:	21 paar met	155 jongen
Bonte vliegenvanger:	40 paar met	223 jongen
Boomklever:	14 paar met	84 jongen
Draaihals:	1 paar met	7 jongen

LEGSEL

2016

Koolmees:	66 paar met	298 jongen
Pimpelmees:	20 paar met	103 jongen
Bonte vliegenvanger:	45 paar met	187 jongen
Boomklever:	9 paar met	26 jongen
Zwarte mees:	1 paar, nest	gepredateerd door een boommarter.

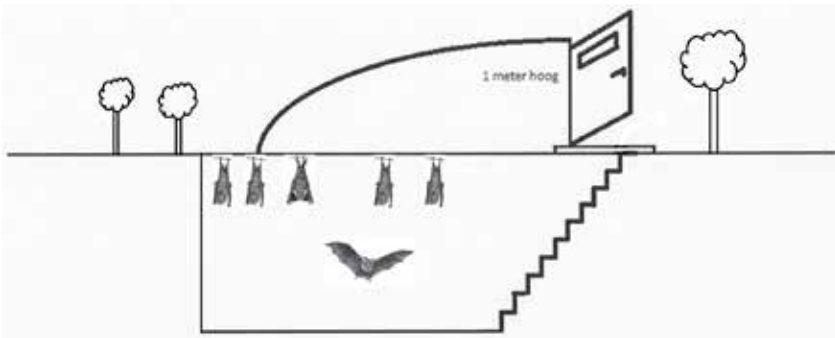

In bovenstaande gegevens zijn de tweede legfels verwerkt.

Mededeling bestuur

Dank!

Van stichting 'De Zwaan' uit Amsterdam hebben we een geldbedrag ontvangen. Wij willen dit besteden aan het project winterverblijfplaats vlemuizen in Berg en Bos. We hebben daar twee winterverblijfplaatsen; de vleebietenhut en de oude pompkelder. Juist die oude pompkelder is niet meer geschikt voor vlemuizen. Een ijzeren deksel van de kelder ligt op een gemetselde verhoging. De stenen van de gemetselde verhoging liggen los. Er komt te veel tocht in de kelder. Wij willen heel graag een gemetselde geïsoleerde ingang laten maken met een houten deur waarin een in- en uitvliegopening komt voor de vlemuizen. Het zal iets op een ijskelder uit het verleden gaan lijken. Inmiddels is er overleg met de Gemeente om dit te realiseren. Het gaat niet zo snel als wij zouden willen, er moet een bouwvergunning zijn, er moet ontheffing zijn m.b.t. de Flora en Faunawet (nu 'Natuurbeschermingswet') omdat er een aanpassing komt in een (beschermde) winterverblijfplaats voor vlemuizen. Verder moet er overleg zijn met de Apenheul omdat er een informatiebord van de Apenheul verplaatst moet worden. Maar het komt voor elkaar! Alle bouwtechnische aanpassingen moeten gerealiseerd worden in de tijd dat de vlemuizen niet in de winterverblijfplaatsen zijn, dus lente en zomer 2017. Wij houden u op de hoogte via de site en in ons boekje 2018.

Stichting 'De Zwaan' die ons het geldbedrag heeft geschonken, heeft als doelstelling het financieren van noodzakelijke kosten die particulieren en instellingen maken om hun werkzaamheden ten behoeve van de dieren te kunnen verrichten. Deze Stichting is in 1983 opgericht door Ir. P. Wijkmans en mevrouw J.W. Wijkmans-Zwaan. De heer Wijkmans, die helaas in 2004 is overleden, bezat een grote deskundigheid op het gebied van vele diersoorten. De Stichting had een dierenopvang. Ontelbare vogels, waaronder veel roofvogels, werden door de heer en mevrouw Wijkmans verzorgd en daarna weer losgelaten in de vrije natuur. Na het overlijden van de heer Wijkmans was het niet meer mogelijk om een beheerder te vinden die over voldoende deskundigheid beschikte om de grote variatie aan dieren te kunnen opvangen en verzorgen. Uiteindelijk werd er met pijn in het hart

besloten om de dierenopvang te sluiten. Stichting ‘De Zwaan’ waarin mevrouw Wijkmans als voorzitter de grote drijfveer is om allerlei projecten te ondersteunen tegen dierenleed is echter blijven bestaan. Mevrouw Wijkmans-Zwaan hebben mijn vrouw en ik ontmoet tijdens een vakantiereis in Zuid-Engeland. Bij diverse gesprekken hadden wij het uiteraard over de SBDV wat resulteerde in deze gift.

Dank!

Evenals eerdere jaren heeft onze Stichting ook in 2016 een gift mogen ontvangen van Wielervereniging de Adelaar in het kader van ‘Support for Nature’. Net als andere giften zal dit bedrag besteed worden aan de renovatie van het winterverblijf voor vleermuizen in Berg en Bos, de oude pompkelder in de buurt bij de ingang van de Apenheul.

Alle boekjes van de SBDV op de site.

De eerste uitgave in 1987 van ons boekje tot en met de uitgave die u nu voor u hebt staan allemaal op onze internetsite. Dus voor informatie over amfibieën, vlieders, dassen, boommarters, edelherten, reptielen, spechten, wilde zwijnen, reeën, uilen, wildwallen, wespdierven, spinnen, vuurvliegjes, eekhoorns, dood hout, rode bosmieren, vliegend hert, beekprik, wolven, nachtdieren, of een bouwtekening voor een vleermuizenkast en een nestblok voor metselbijen, u kunt ze vinden in de oude boekjes. Het is wel even zoeken maar bij ieder boekje staat een inhoud.

Vleermuizeninventarisatie Berg en Bos

Op 31 januari 2016 zijn de vleermuizen in de vleeerbietenhut en de pompkelder in Berg en Bos geïnventariseerd. Hoewel we, vergelijkbaar met vorig jaar, een zachte winter hadden en nauwelijks vorst en sneeuw hebben gehad, zaten er meer vleermuizen in de winterverblijven dan we hadden verwacht.

In de Vleeerbietenhut zaten 15 franjestaartvleermuizen en 8 watervleermuizen. In de oude pompkelder zat, net als vorig jaar slechts 1 grootoorvleermuis. Wij hopen, dat als er een nieuwe ingang is gemaakt bij de oude pompkelder (zie elders in dit boekje), de pompkelder beter zal gaan functioneren als winterverblijfplaats voor de vleermuizen.

Ooievaars in 'Het Schol'

In het boekje SBDV 2015 heeft een artikel gestaan over de bouw in 2009 van een ooievaarsnest in het moerassige natuurgebied 'Het Schol' bij landgoed Het Woudhuis, ten oosten van Apeldoorn. In 2016 zijn, voor het derde jaar, de ooievaars weer neergestreken op het nest en zijn er twee jongen grootgebracht.

Presentatie Grofwild voor de Basisschool

Onze Stichting heeft de beschikking over een presentatie over het Grofwild in Nederland. Deze is geschikt als gastles voor leerlingen van de midden- en bovenbouw van basisscholen. Edelhert, damhert, ree, wild zwijn en moeflon komen uitgebreid aan bod in woord, tekst, foto's, geluidsfragmenten en korte video's. De presentatie wordt gegeven door H el ene en Leo Lagendijk, die ruime ervaring hebben met het geven van een dergelijke gastles en met veel enthousiasme de kinderen meenemen in de wereld van het grofwild. Aan bod komen o.a. uiterlijk, leefgebied, leefwijze, voedsel, sporen, voortplanting

en geboorte van eerdergenoemde diersoorten. Vooral deze laatste twee onderwerpen brengen de nodige spanning en hilariteit met zich mee; wat te denken van de video met bronsttaferelen van een stuntelig hert, een opgewonden hert dat een den sloopt of een foto van een schuimbekkende keiler? Dit alles wordt uiteraard luchtig gebracht op het niveau van de leeftijd van de leerlingen.

Tijdens de presentatie worden er veel voorwerpen getoond van het grofwild; schedels, vachten, geweistangen, poten, tanden en kaken en een schedel van een moeflonram met zijn prachtige horens.

De gastles duurt, afhankelijk van de groep, 1 à 1,5 uur en aan het eind hiervan mogen de kinderen zelf de 'uitgestalde waren' in hun handen nemen en van dichtbij bekijken. Onnodig om te vermelden dat dit het klapstuk van de les is: opgewonden kinderen met geweistangen op hun hoofd, uitgebreid voelen aan de vachten en verbaasd zijn over de grootte en gewicht van stangen. Mocht u na het lezen van dit stukje denken: "dat is nu echt iets voor mijn kinderen, kleinkinderen of school", aarzelt u dan niet en neem contact op met H el ene en Leo Lagendijk, telefonisch te bereiken op nummer 06-51433642 of per mail: grofwildpresentaties.sbdv@hotmail.com

Vrijwilligerswerk in natuurgebieden 2017 en (begin) 2018

Verzamelen en vertrek om 08.30 uur vanaf parkeerplaats Restaurant

'Gewoon Gastvrij' (voorheen Le Triangle) aan de Elburgerweg 1, hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel, of elders na afspraak. Van daar gaan we met zo min mogelijk auto's naar de heide. U hoeft zich niet aan te melden voor het vrijwilligerswerk maar u dient wel op tijd op de verzamelplaats te zijn!

Op onderstaande data gaan we vrijwilligerswerk verrichten in natuurgebieden. Iedereen is daarbij van harte welkom, of u nu af en toe eens kunt of altijd! Met elkaar kunnen we ervoor zorgen dat de heidegebieden met hun specifieke flora en

fauna bewaard blijven. We werken van **09.00 uur tot ongeveer 12.00 uur**. Er is bij veel natuurbeherende instanties te weinig geld om alles te realiseren wat men zou willen. Dan komen de vrijwilligers in beeld die veel werk verrichten dat anders niet zou geschieden. Of het nou Geldersch Landschap en Kasteelen, Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten is, allemaal maken ze graag gebruik van vrijwilligers. Iedere vrijwilliger werkt rustig in zijn/haar eigen tempo. Halverwege pauzeren we voor koffie, thee of fris. Catering hebben we niet dus u wordt geacht zelf drinken en/ of versnaperingen mee te nemen. Vaak is er na het werk nog even gelegenheid om een stukje door het gebied te wandelen. We werken volgens de Gedragscode Natuurbeheer, het gevolg hiervan is dat we in de broedperiode van de vogels niet op de heide werken.

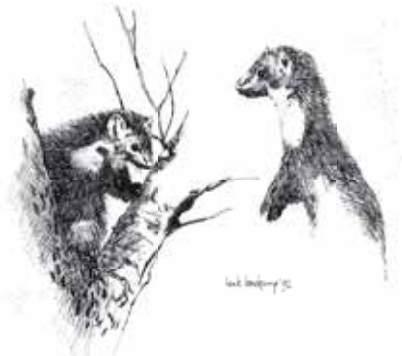
Tongerense heide (Geldersch Landschap en Kasteelen). Zie de internetsite glk.nl, bovenste groene balk rechts, vergrootglas en typ in het vak 'zoeken', 'Tongerense heide' en alle informatie over het gebied kunt u lezen. Om de heide in stand te houden verwijderen we daar de opslag van grove den en berk. Data: **woensdag 18 januari, zaterdag 18 februari, woensdag 19 juli, woensdag 23 augustus, zaterdag 7 oktober, woensdag 29 november, zaterdag 30 december, zaterdag 20 januari 2018, zaterdag 24 februari 2018.**

Noorderhei (Staatsbosbeheer). Zie de internetsite staatsbosbeheer.nl en typ op de Homepage rechts in het vak 'zoeken', 'Noorderhei', druk op het vergrootglas en allerlei informatie over het gebied kunt u lezen. Ook in dit gebied zijn we bezig de heide te ontdoen van opslag van grove den en berk. Vaak zien we tijdens ons werk het aanwezige wild. **Alle data Noorderhei zijn op zaterdagochtenden! Data: 7 januari, 4 februari, 11 maart, 5 augustus, 9 september, 11 november, 23 december, 6 januari 2018, 10 februari 2018.**

U mag zelf voor koffie / thee e.d. zorgen (een stoeltje of stuk plastic om op te zitten tijdens de pauze is erg prettig).

Landelijke Natuurwerkdag zaterdag **4 november 2017**. Wilt u in een natuurgebied ergens in Nederland die dag vrijwilligerswerk doen, kijk dan voor meer informatie op www.natuurwerkdag.nl

Alle data kunt u ook terugvinden op onze internetsite:
<http://www.sbdv.nl>

Overzicht activiteiten in 2017 en begin 2018

2017

07 januari	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
18 januari	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
04 februari	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
18 februari	zaterdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
04 maart	beamer-lezing door: SBDV, Henry Kats.
11 maart	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
25 maart	* zaterdag: Geweiententoonstelling Kasteel Middachten.
15 april	zaterdag: excursie Wisselse Veen / Tongerense heide.
22 mei	maandag: excursie Paleispark Het Loo.
10 juni	zaterdag: excursie Noorderhei bij Vierhouten.
08 juli	* zaterdag: bijenmarkt in Uddel.
19 juli	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
05 augustus	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
23 augustus	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
09 september	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
16 september	* zaterdag: Honing- en hobbymarkt in Ugchelen.
24 september	* zondag: Wildfair in Hoog Soeren (www.wildfairapeldoorn.nl)
29 september	vrijdag: bronstexcursie Kroondomein.
07 oktober	zaterdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
14 oktober	beamer-lezing door: Stichting Sprengen en Beken.
04 november	zaterdag: Landelijke Natuurwerkdag.
11 november	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
29 november	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
10 december	* zondag: Kerst-WildFair Kasteel Doorwerth.
16 december	* zaterdag: Kerstmarkt Kootwijk.
23 december	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
30 december	zaterdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.

2018

06 januari	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
20 januari	zaterdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
10 februari	zaterdag: vrijwilligerswerk Noorderhei.
24 februari	zaterdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
03 maart	zaterdag: beamer-lezing door: Jan Huttinga.

* Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is aanwezig met een voorlichtingsstand, zie publicaties in de dagbladen!

'Kijk regelmatig op www.sbdv.nl voor extra aanbod excursies!'

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

opgericht 4 juni 1986

Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer S 41040043

**Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe
voorkomende diersoorten en hun natuurlijke omgeving.**

Bestuur:

Voorzitter:	H. Bonekamp	tel: 055-3667617
Secretaris:	H.L. Kats	tel: 055-3558686
Penningmeester:	P.R. Wervers	tel: 06-22479168
Coördinator excursies:	M. Strikwerda	excursies@sbdv.nl
Beheerder website:	P.A.G. Kats – Oostvogels	

SBDV – internetsite: <http://www.sbdv.nl>

Opgave deelname excursies: excursies@sbdv.nl

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe
p/a Zanderijweg 52
7312 LG Apeldoorn
055-3558686
e-mail: info@sbdv.nl (secretariaat)
e-mail: penningmeester@sbdv.nl

Donaties:	minimaal:	€ 5,- per jaar
	voor het leven:	€ 125,- eenmalig

Gironummer: NL95 INGB 0001 9464 58
T.n.v. Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe, Apeldoorn

ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Drukwerk: Drukkerij Dijkgraaf-Rijsdorp BV